

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI

NAMA 43.

HASTINGS.

Pepuere 1, 1925.

WHARE KARAKIA KEI WAIPIRO.

Kua tata te oti te Whare-karakia hou o Waipiro, he whare i hanga ki te pereki. Kua tono te Komiti k'ite Pihopa kia whakapuaretia i te 5 o nga ra o Maehe, a kua whakaae mai hoki te Pihopa.

WHARE KARAKIA WHAKAIRO O NGATI-POROU.

KUA tuturu te ra hei whakapuare i te Whare-karakia o Ngati Porou ara hei a Maehe 12. Taria ano te wa e tae atu ai nga powhiri tuturu, engari ko nga whakaatuatu mai a nga tamariki rangatira o Ngati Porou kua whiriwhiri te komiti a kua tuturu enei whakariterite:—

Maehe 12.—He ra whakaeke ki te marae.

Maehe 13.—Te ra o te Kawana hei hura i te kohatu whakamahara mo nga hoia.

Maehe 14.—He ra ma nga tamariki.

Maehe 15.—Te ra whakapuare i te Whare-karakia.

Maehe 16.—Hui takiwa a te Hahi ki Tikitiki.

Tera hoki tetahi tangata rongu nui o te iwi Maori ara a Tahupotiki (Haddon) e tae ki taua hui, ki te whakatakoto i etahi whakaaro nunui mo te mana pooti waipiro ki te iwi Maori.

Kei te powhiritia tatou katoa e Ngati Porou kia tae atu.

[Kia ora a Ngati Porou. Tenei ra ka haere atu me nga patu, me nga pu. Turituri ana o taringa akuanei i nga pu a Nepukaneha, "I te korenete, i te putorino, i te haapa i te haka puta, i te hatere, i te taratimere, i nga mea tangi katoa." He patu anake, kaore he whakapuru! Kia ora! Kia ora!—Etita.]

E perahi ana te pepa ka tae mai te waea a Hon. A. T. Ngata i tenei te 2 o nga ra o Pepuere, whakaatu kei te whiriwhiri ratou ko te Tari o te Ora mo te hiki i te hui i runga i te ahua o te mate whakarori tamariki.

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "*Te Toa Takitini*," Box 300, Hastings.

174

TE TOA TAKITINI.

Pepuere 1, 1925.

HE RETA NA TE PIHOPA O WAIAPU KI ANA MINITA MAORI.

KI aku taina.—Tena koutou i roto i te tau hou. Kia tau nga manaakitanga a to tatou Ariki ki a koutou katoa. Tenei etahi take hei whakaatu maku ki a koutou.

NGA HUI TAKIWA.

Ko te Hui Takiwa o te Atriikonatanga o Turanga ka tu ki Tikitiki i te 16 o nga ra o Maehe.

Ko te Hui Takiwa o te Atirikontanga o Tauranga ka tu ki Rotorua i te Mane te 4 o nga ra o Mei.

Ko te Hui Takiwa o te Atirikonatanga o Haki Pai ka tu ki Moteo i te 31 o nga ra o Akuhata.

E hiahia ana ahau kia hui katoa mai nga Minita me nga Mangai-reimana i te ahiahi o te Hatarei, kia uru katoa atu ai tatou ki nga whakahaere o nga karakia o te Ratapu, kia tapu ai o tatou whakaaro mo nga take nunui hei whiriwhiri ma tatou i nga hui o te Mane.

TE RETA O TIHEMA.

I taku reta i tuku ai ki a koutou ia Tihema ka huri nei, i whakaatuatu ahau ki a koutou i nga tikanga mo te pooti i nga mangai mo aua hui. He whakatupato tenei kia pai rawa ta koutou whakahaere i te pooti mo ana tangata. Kaua hei pootitia nga tangata e mohiotia ana kaore e tae ki te hui. Tera etahi take taumaha hei whiriwhiri ma nga hui, no reira *me tae katoa mai* nga Minita me nga Mangai o te iwi.

NGA RA O RENETI.

Tenei ano hoki tetahi take nui hei whakaatu maku ki a koutou, ara ko te whakamana i nga ra o Reneti. Ko te ra tuatahi o Reneti he Wenerei. I tenei tau kei te 25 o nga ra o Pepuere. Kei nga ra o Reneti ka whakamaharatia e tatou nga ra e 40 i noho ai to tatou Ariki i te koraha. Ka whakapau taumaha rawa a te rewera, a hinga iho i a ia te rewera. Kaore haere aua ra e 40. ka whakapangia ki a ia te whakamatautau he wahi ma Hatana i roto i to tatou Kai-whakaora hara-kore.

Kua wehea e te Hahi enei ra e 40 hei wa nohopuku, hei wa ripeneta—ripeneta mo o tatou hara takitahi, tae noa ki nga

hara o te hunga tokomaha e karangatia nei ko te tinana o te Karaiti. Tuarua he wa whakatikatika i o tatou wairua, i o tatou hinengaro, kia whiwhi ai tatou ki nga manaakitanga o te ra o te Aranga i ara mai ai to tatou Ariki.

He whakahau tenei ki a koutou kia whakaritea he karakia ki o koutou kainga nunui i te ra tuatahi o Reneti, ara i te Wenerei te 25 o nga ra o Pepuere.

I nga Ratapu katoa o Reneti me waiho ko te *hara* hei tino kaupapa kauwhau ma nga Minita. Kei te mohio tonu koutou ki nga tino hara o te iwi Maori. Ko te Kaupapa tuarua ko te whaki i nga hara. Ko te kaupapa tuatoru, ko te murunga hara i roto i nga toto utu nui o te Karaiti.

Ka tae ki te Paraire Pai (Aperira 10) me whakarite he karakia ki o koutou kainga katoa. Koinei te ra tino tapu o te tau, te ra i whakamamaetia ai i mate ai to tatou Ariki mo tatou. Ka hui mai tatou i tenei ra ki te taha o tana ripeka whakaroaro ai.

Kaua he mahi takaro, he ngahau ma tatou i tenei ra. Kia mau o tatou whakaro ki te taumaha o te hara, i ripekatia ai a te Karaiti. Ka hara tatou, ano kei te ripeka ano tatou i to tatou Ariki. Kia mahara ano hoki tatou ki te nui o tona aroha i whakaae ai ia kia whakamamaetia ia kia whiwhi ai tatou ki te ora.

Ina te rereketanga o nga karakia o te Paraire Pai i o nga Ratapu. *I te Paraire Pai kaore te Hapa o te Ariki e whakahaeretia.* I tenei ra kei te *matakitaki-a-wairua* tatou ki te Ripeka o te Ariki. I nga Ratapu me era atu ra e tango Hapa ai tatou kei te *whakamaharatia* e tatou te matenga o to tatou Ariki.

Kei te Ra o te Aranga te tino ra, e huri nui ai o tatou whakaro ki te aranga mai o to tatou Ariki i te urupa me tona noho ora mai tae noa mai ki tenei wa. "Na kei te ora tenei ahau a ake tonu atu." Na tona matenga ka takahia e ia te mana o te hara me te mate. Na tona aranga mai ka whaka whiwhia tatou ki taua mana. Ka whakaritea mai e ia he kaupapa mo taua mana, ara ko te taro ko te waina, i te Hapa a te Ariki, hei whakarite mo tona tinana, me ona toto.

No reira, e nga Minita, whakatakotoria te karakia o te Hapa ki nga wahi katoa o o koutou pariha i te ra o te Aranga, engari kia mahara ano hei te ata whakatakoto ai a tae noa ki te 1 o nga haora i te awatea. (Kaua i nga haora o te ahiahi.)

Kia tau ki a koutou nga manaakitanga a te Atua i roto i nga ra o Reneti tae noa ki te Kuruparaire. Waiho tenei wa hei ripenetatanga mo o tatou hara, hei inoitanga ki te Atua, a kia kite marama atu tatou i to tatou Ariki i roto i nga ra o te Aranga.

Tena koutou katoa. Na to koutou matua i roto i a te Karaiti.

WM. WALMSLEY WAIAPU,

Pihopa.

TE TIUPIRI O HUKARERE.

HE WHARE-KARAKIA TE TOHU.

KUA tukuna atu te panui ki nga wahine i kurangia ki Hukarere, whakaatu mo te hiahia o nga kai-whakahaere o Hukarere, kia whakaarahia he whare-karakia motuhake mo nga tamariki o te kura he whakamahara mo te tiupiri. Mehemea kei te hiahia ano e etahi he panui kia tukuna atu ki a ratou, tukuna mai he tono ki a Miss Bulstrode, Hukarere Kura, Napier.

Ko te moni tuatahi kua tae mai, he mea tuku mai e Hon. A. T. Ngata i te tau ka huri nei. Ko taua moni he mea kahi e tetahi hui i tu ki tona whare. Ko te rahi o te moni £15,5/6. Kei te mihi atu nga kai-whakaako o Hukarere ki a A. T. Ngata me nga morehu o Ngati Porou mo tenei tohu aroha a ratou.

Tera ano hoki etahi awhina kua tae mai. Hei te pepa o Maehe 1st ka whakaatu ai. Wahine ma, kia kaha mai ra ta koutou whakahaere i tenei take i tena marae i tena marae, puta noa a Aotearoa me te Waipounamu, whiti atu hoki ki Whare-kauri a tae atu ki Rarotonga ra no. Kua hei wehi ki te tono moni mo tenei take. He take pai, tika, marama hoki. No reira hapainga, kia kaha.

“ BULLER ” SCHOLARSHIP.

Na John Porteous, M.A.

NO te wiki tuatahi o Tihema ka tae nga Kai-tirotiro o nga Kura Maori ki Te Aute ki Tipene ki te whakamatautau i nga tamariki e uru ana ki te Buller Karahipi. Tokoiwa o Te Aute, tokowha o Tipene i whakauru mo tenei Karahipi. Tokoiwa nga mea i paahi, ara i neke ake i te 50 paiheneti nga maaka.

Ko te tamaiti i riro i a ia te Karahipi ko Selwyn Te Paa, ko ana maaka 68.9 paiheneti. I muri mai i a ia ko Kaharoa Ranga-whenua. Ko ana maaka e 67.5 paiheneti. I muri iho ko Eretini Hohua ana maaka 66.8 paiheneti. Kua whakaritea me riro te Buller Karahipi i a Selwyn Te Paa o Te Aute Kareti. I Tipene tenei tamaiti e kura ana, a no te tau 1922 ka riro i a ia te Makarini Karahipi, ka noho nei ki Te Aute.

[Kia ora e ta, mo tou waimarie ki tenei Karahipi. Kia mau tonu to kaha a tutuki noa ki nga kura nunui, ara ki nga University. Kua whai matua koutou i te "Poari Whakahaere i te Tahua Moni mo nga tikanga Maori" hei arataki, hei whangai hoki i nga tamariki totika, e whai nei kia tae rawa ratou ki tetahi taumata marama o te matauranga. No reira kia manawanui, kia kaha, kia u.—Na Te Etita.]

HE MIHI NA TE ETITA.

Tena koutou nga kai-tuku korero. Ki tonu tenei pepa me te pepa e tu mai nei i te korero kua oti te taipi. He tohu manaaki tenei i te pepa. Nareira kua hei ponana mai e aku hoa, aku Toa Takitini.

Na ta koutou mokai.

—Te Etita.

HUKARERE KURA.

KO te ripoata tenei mo Hukarere, a Mr. G. M. Henderson, M.A., Kai-tirotiro a te Kawanatanga.

E 69 katoa nga tamariki kei tenei kura. Kei te Form 8, 11 nga tamariki; Form 7, 16; Standard 6, 21; Standard 5, 8; Standard 4, 9; Standard 3, 4. O nga tamariki i Standard 6, 12 i paahi i te Proficiency, e 7 i te Competency. Kanui te kaha o nga tamariki o tenei karaihe. Ko nga tamariki o Form 7 me 8 i hohonu atu te ako i te Ingarihi me te whika i te Form 6, tae atu hoki ki te Hitoria. E rua nga purei a Hekepia (Shakespeare) kua akona ngakautia e ratou me etahi o nga waiata. He nui taku mihi mo te pai o nga mahi a tenei karaihe. He pai ano hoki nga mahi a nga Standards 3, 4, me 5, a he tino pai te panui korero me te whakatakoto-kupu. Pai atu hoki nga tuhituhi puta noa te kura.

Kotahi te tamaiti i paahi i te partial D tiwhikete mo te turanga kai-whakaako. Tekau-ma-tahi i paahi i nga akoranga mo te tiaki turoro i roto i o ratou kainga.

Toko ono i paahi i nga mahi patu piana. E 48 e tae ana ki te kura ako i nga mahi-a-ringa (Manual Training Centre) mo te mahi taka kai. He rahi tonu te maara kai, na nga tamariki tonu i whakatipu nga purapura, na ratou ano hoki i ngaki. Pai atu hoki nga mahi tuitui kakahu i whakaaturia mai ki a au, me ia ahuatanga kai.

He nui taku whakamihhi mo te noho pai o nga tamariki. I kite hoki ahau i to ratou mohio ki te poi, poi poto, poi roa.

He tuku atu tenei naku i aku whakamihhi ki te tumuaki me nga kai-whakaako mo te pai o a ratou mahi, me te nui o nga hua papai i puta ki te kura i runga i a ratou whakahaere.

RIPOATA A TE KAI-TIROTIRO MO TE AUTE KARETI.

G. M. Henderson, M.A.

KO te ripoata tenei a te Kai-tirotiro a te Kawanatanga:—
“Kanui te pai o nga whakahaere katoa o tenei Kareti me te ora hoki o nga tamariki Huihui katoa te tokomaha o nga tamariki i tenei tau e 89. Nga tamariki i te karaihe Matariki (Matri) e 9; For m5, e 7; Form 4 (Public Service Entrance), e 22; Form 4, Remove (Nga mahi ahuaawhenua), 13; Form 3, 38. I te Form 6 ko nga tamariki kaumatua kua tae nei nga tau ki te 17½ tae atu ki te 19½. Kaore enei i whakamatautau o te Matariki (Matriculation). Ko nga tamariki o te Form 5 ka uru ki te karaihe Matariki a te tau e takoto mai nei. I uiuia ratou e ahau mo te Ingarihi me te Science, a he nui taku mihi mo te pai o nga whakahoki.

Ko te Form 4 te karaihe e uru ana ki nga whakamatautau mo te Public Service Entrance. He mea uiui ratou e ahau mo te

Ingarihi me te Hitoria. I te marama o nga whakalihoki, mohio ana hau kei te akona paitia ratou. Ko to ratou kei-whakaako ko Mr. Okey.

Ko te karaihe mo te Ahuwhenua kei te akona ki nga huarahi katoa o te mahi paamu, ara nga tikanga katoa e pa ana ki te mahi miraka kau, ki nga mahi o te whenua, ki te hanga taiapa, ki te hanga i nga whare huhua o te paamu. Koinei pea te karaihe e puta atu ai he tino painga kki te iwi Maori.

Ko te Form 3 e uru ana ki te whakamatautau mo nga Proficiency tiwhikete ko Mr. Loten te kai-whakaako o tenei karaihe.

Tekau-ma-toru na tamariki i uru ki te whakamatautau mo te Proficiency. Toko-ono nga mei i paahi (Turanga 6). Kotahi i whiwhi ki te Competency tiwhikete, e rua i uru ki te whakamatautau mo te Buller (Pura) karahipi, kotahi i te hohipera e takoto ana. Tokotoru kaore i paahi.

Kanui te ora o nga tinana o nga tamariki. Kei te pai hoki nga whare hou o te Kareti, kua nui te ruuma mo nga tamariki.

Kua whakaturia etahi "prefect" me nga monita hei hoa mo nga kai-whakaako ki te tiaki i nga tamariki. Ko nga tamariki e takahi ana i nga ture ririki, ka waiho ma nga monita e whiu. Mehemea he hara taumaha, ka waiho ma te tumuaki e whiu. Te Ahua e ahei katoa ana ratou ki te whiu i nga tamariki ("all appear to be permitted to use corporal punishment.")

Mo te taha ki nga kai, kanui te kai, engari i roto i nga ra e toru i noho ai ahau ki reira kaore he kapeti he puha me era ahua kai. kaore hoki he hua rakau.

I whaikupu ahau ki te tumuaki kia waiho ma tetahi takuta, e mohio ana ki te ahua o te tinana Maori, e whakatakoto mai he kaupapa mo nga ahuatanga kai ma nga tamariki o te Kareti.

He rahi tonu te maara tupunga kai a nga tamariki, a ko ratou ano ki te ngaki.

Ko te karaihe mahi kamura kei te whakaora haere i nga wahi e pakaru ana, a na ratou i hanga te whare takotoranga mo nga mihini me nga tuuru. Na ratou ano i hanga te mahau mo te whare o te kai-whakaako tuarua.

Kei te ngakau nui nga tamariki ki a ratou mahi. me te pai hoki o ta ratou noho.

TAHUA O TE KOHUPATIKI.

INGA ra timatanga o Tihema ka hui nga morehu o Te Kohupatiki ki te whiriwhiri tikanga hei whakapiki i ta ratou tahua oranga minita. Ko te tahua kua takoto noatu e £32. Whakaritea ana me wehe mai e tena, e tena, tetahi wahi o tona pei (pay) i nga mahi raumati. Ko te moni kua tae atu ki te tari o to tatou Pihopatanga i tenei marama e £50/10/-. Kua noho ta ratou tahua inaianei ki te £82. E whitu ano nga whare o tenei kainga, noreira he nui te whakamihhi mo tenei wairua hihiko o nga morehu o Te Kohupatiki. Kia piki nga manaakitanga ki a koutou.

TE RONGOPAI O TE MAHI.

Na J. P. Shepherd (na Kingi Tahiwi i whakamaori).

*He aha ia te pai o te tangata
Mehemea te mea nui i a ia
He mōe, he kai.*

—*Hakipia.*

*What is a man,
If his chief good and market of his time
Be but to sleep and feed?*

—*Shakespeare.*

ITETAHI wa ka puta i te Pirimia ki tetahi ropu taitamariki enei kupu na ko te huarahi rangatira ki te ora ko te huarahi o te mahi.

Ko enei kupu e rite tonu ana te pa ki te Maori i te pa ki te pakeha, engari ra i runga i te mea ko enei kupu ruarua e whai ake nei e aheitia ana kia hangai ki te Maori no reira me whiriwhiri ake me tirotiro te hangaitanga ki te Iwi Maori o enei whakaaro kua huaina ake nei.

Ko tenei kupu ko “Mahi” e hara i te mea e hangai ana ki nga mahi a-ringa anake. He nui atu ona ritenga. Ko taku ritenga e hoatu ana mo tenei kupu mo “Mahi” ko te mau-tu-marō o te whakaaro ki te mahi, ko te mau-tu-marō o te mahi me te totohe ki te mahi. Kaore he painga o te tangata ki te tumanako kia puta ia ki mua i ona hoa i runga i nga mahi mehemeca kaore te mau-tu-marō o te whakaaro me te totohe ki te mahi i a ia. Kaua e mahi i tenei ra ka kore apopo kaua e whakaaro ki te mahi mo tenei ra anake a kaore he whakaaro ki te mahi apopo.

Engari ra me whakaaro ki te mahi i te ra i te po a me mahi i nga ra katoa a taea noatia te mutunga o te mahi. Kei penei te whakaaro na i te mea kua tae ki te tutukitanga o te mahi me ngohengohe te whakaaro mahi. Kaore me mau-tu-marō tonu te whakaaro mahi. Kei ngongohe te whakaaro ka whaia mai e nga mea e mau-tu-marō ana te whakaaro mahi ka hipa ki mua i a koe, ka mahue koe ki muri a ka riro ke atu i a ia te hua o te mahi i whaia ai e koe.

Ehara i te mea ko nga tamariki anake e hiahiaitia ana kia mahi. I te wa e tamariki ana koina te mahurutanga o te tangata. Ko tena te wa hei whawhatanga ki te matauranga. Ko te wa ka kaumatua te tangata ko tena te wa e whakaranu ai te matauranga ki te Kauae-hinatanga. Kei te kaumatuatanga ra ano o te tangata te tino pai ai tona kite i nga hua o nga mahi o te whakaaro mau-tu-marō me te totohe ki te mahi i whaka-haeretia ai i ia ra i ia ra mai i tona tamarikitanga tae noa ki tona Kaumatuatanga. Kaore i tino nui rawa te maha o nga tangata kua puta te rongonui o a ratou nei mahi i te wa e tamariki ana ratou. He nui nga tangata kei te kaumatuatanga

ra ano ka kite i te hua o a ratou nei mahi i mahia ai mo nga tau maha i runga i te pumau o te whakaaro me te totohe ki te mahi. Kaati e hoa ma me penei ake taku korero. Mehemea he hiahia to tatou kia tu tatou hei tangata e puta ai te iwi me mau-tu-marō te whakaaro me mau te totohe ki te mahi mai ano i a tatou e tamariki ana a tae noa ki te wa e wehe atu ai tatou ki te iwi nui i te po. E penei ana te tikanga ra ma te mau-tu-marō o te whakaaro me te totohe ki te mahi ka eke ai tatou ki te tihi o te pai me te ora.

“Ko nga maunga teitei kua ekengia e nga tangata nunui o te ao

E hara i te mea i taea i te rerenga kotahi,
Engari i te po i te wa e moe ana o ratou hoa,
Ka pikingia a taea noatia te tihi.”

“The heights by great men scaled and held
Were not attained in single flight,
But they, while their companions slept,
Were toiling upwards through the night.”

He nui nga painga kua whakawhiwhia e te Kawanatanga o Niu Tirenī ki te Iwi Māori a tera ano hoki etahi tangata kei waho i te Kawanatanga kei te mahi i nga tikanga e whiwhi ai te tamaiti Māori i te Matauranga.

He nui nga kareti me nga kura kua wehea e whiwhi ai te tamaiti Māori i te matauranga. Ki toku whakaaro he rite tonu te mohio o te tamaiti Māori ki to te tamaiti Pakeha.

Kei te mohio koutou ki nga painga e puta mai ana i te matauranga. I runga i te kaha o te mohio o koutou tupuna ki te pai e puta mai ana i roto i te matauranga ka wehea he whenua hei awhina i nga kura mo koutou mo o ratou uri.

E rua nga tino hua o tenei taonga o te matauranga. Tuatahi ko te whakairo i nga whakaaro o te tangata ki nga whakairo rangatira. Tuarua ko te whakawhiwhi i te tamaiti ki nga tikanga e ora ai te tinana me te wairua. Ko nga kura ko nga kareti, nga maara hei waahi whakatipuranga mo nga tamariki ki roto i te matauranga kia whakakakahutia ai ki te mohio-tanga hei karo i a ratou i nga mahi tini o te ao i na tae ki te kaumatuatanga. Me whakakaupapa mai i reira te mau-tu-marō me te totohe ki te Mahi kia waiho ai a te taenga ki te kaumatuatanga hei heitiki whakapaipai mo tena tangata mo tena tangata.

He nui nga tangata kei te whakaaro i te mea i whai whenua te Māori i mua he me atika me ako katoa nga Māori ki te mahi ahu-whenua. Kua puta nga whakaatu a te Kawanatanga ko te maha o nga Māori kei te piki haere engari ko te rahi o nga whenua kei nga Māori kei te hoki haere. Noreira e kore ahei kia mahi paamu katoa nga Māori engari e tika ana kia kimihia etahi atu huarahi mahi hei whawha ma nga tamariki Māori e akona nei i roto i nga kura. E tika ana kia kimihia he mahi e pai ana ma enei tamariki i na mutu te kura. Tena he aha

te mahi ma enei tamariki? He maara nui te maara e tupu ana tenei taonga a mahi. Ko nga mahi e taea ana e te pakeha ka taea hoki e te Maori mehemea ia ka totohe ki te mahi. Tena ka taea ranei e ia te whakaaro-tu-marō me te totohe ki te mahi e tutuki ai te putake i tukuna mai ai ia ki tenei ao?

He mahi kua tohā ki tena tamaiti taane, ki tena kotiro, ki tena tangata ki tena wahine. Mahia taua mahi i runga i te whakaaro pono i te ngakau totohe kia hira rawa ia te pai e puta mai. Wehe noa ake koe i tenei ao kua waiho au mahi papai, ataahua hei taurira mo nga whakatupuranga e whai atu ana i muri i a koe.

Ma te mau-tu-marō o te whakaaro me te totohe ki te mahi ka eke ai ki runga i tenei ahua kua huaina ake nei.

[Kia ora a Te Heparā mo enei korero hohonu, tohutohu papai. Kei te mihi atu "Te Toa Takitini" mo tenei tohu o to aroha ki to iwi Maori.—Te Etita.]

POARI O NGĀ MOANA O TE ARAWA.

I TAE nga Minitā o nga Komiti o te Poari o te Arawa ki Poneke i te wa e noho ana te Paremata ki te tono i tetahi mana kia homai kia ratou. Ko Apirana Ngata te whakamatuatanga atu, a i oti pai nga take i haeretia ai ki Poneke. Me titiro i te Ture i pahitia i tenei Paremata mo nga take Maori ara:—

1. Na te hiahia o te Arawa ki te hoko i Maketu ka whakaae tia mai te mana hoko whenua ahakoa Pakeha, ahakoa Maori ki te Poari o te Arawa.
2. Ka hoko whenua ana te Poari o te Arawa kaore he tuku atu ki te Poari whenua Maori o Waiariki hei whakamana. I mana tonu atu i te wa haina o te Tiiti.
3. Te mana mokete whenua kua homai hoki ki te Poari—kaore he tuku kia whakaae tia e te Kawana-Tianara o te Poari o Waiariki ranei. Ka kitea iho e te Poari o te Arawa he mokete tika, ka taea te whakaoti tonu atu.
4. Kua whakaae tia te Poari o te Arawa ki te tu hei tuara ki nga Tari tukutuku moni a te Kawanatanga. I runga i tenei mana ka mama nga Tari Kawanatanga ki te tuku moni ki nga Maori, pena e ahua pai ana te puna (Security). itemea ko te Poari o te Arawa kei muri e tu mai ana.
5. I tonoa te Kawanatanga kia whakaarotia mai nga tangata Maori kua pohe nga kanohi, me nga tangata kua ngohe nga tinana a kua kore e kaha kite mahi oranga mo ratau. Ko te utu mai i tenei tono me ki ko te Ture mo nga Kapo kua paahitia nei.
6. I tonoa kia whakaaetia mai e te Tari o nga Kaunihera Maori me te ora te moni e £200 hei apiti mai ki nga mahi wai a te Poari i nga Pa Maori o Mourea, o Waiatuhī, o te Taheke me Otamarakau. Whakaaetia ana,

7. Kuahomai hoki ki te Poari o te Arawa te mana whakaputa moni ki nga Maori e whai moni ana i te Poari o Waiariki. engari e puritia ana i runga i etahi here ate Ture mo tetahi wa poto.
8. I whakahaeretia hoki nga Mema o nga Komiti rahui o Ngati Pikiao mo Okataina me Waione, a whakaotia ana hoki tenei take rangatira a Ngati Pikiao i tuku nei i enei rahui i runga i te utu kore.

I tutaki matau ki,

- (a) Te Minita Maori—Hon. Te Kooti.
- (b) The Minita o nga Hohipera—Hon. Ta Maui Pomare.
- (c) Te Under-Secretary o te Tari o Nga Whenua—J. Tamihana.
- (d) Te Tumuaki o te Kooti Whenua Maori—Chief Judge Jones.
- (e) Te Native Trustee and Deputy—Judge Rawson and H. S. King.
- (f) Te Komihana o nga Penihana—Fanch.
- (g) Te Minita o te Tari o te Turuhi—Hon. Nosworthy.

I manaaki nuitia a matau take, me o matau tinana hoki. He nui te mihi kite Mema o te Tai-Rawhiti kia Apirana mo tana tautoko ia matau take.

Te ropu i tukua e te Poari ki Poneke.

1. Wiremu Ereata. Minita o nga take Whenua me nga Whare Mahi.
2. Morehu te Kirikau, Minita o nga Pa Maori me nga Penihana.
3. Kepa Ehau. Minita o nga tak eMaori me nga Take Taki-tahi.
4. H. T. Mitchell, Minita mo nga take Matauranga me nga Hohipera.
5. Raureti Mokonuiarangi, Hekeretari o tenei Teputeihana.

TE KOHATU WHAKAMAHARATANGA O NGA HOIA O TE ARAWA TAE ATU KI TE WAKA.

No te 5 o nga ra o Hanuerc, 1925, ka hainatia e te Tumuaki me te Hekeretari te Kaanataraka kia timatatia te mahi o tenei Kohatu i runga ite whakahau a te Poari o te Arawa. He whakamaharatanga ataahua. Mo tetahi atu wa ka whakaatu ai nga tohu ka piri ki taua Kohatu.

Kotahi tau tuturu e mahia ana ka oti. Ka whakaarangia ki roto i te Kaari a te Kawanatanga i Rotorua ara he waahi ano tenei he mea tuku e nga Rangatira o te Arawa i te tau 1880 mo nga tikanga whanui i runga i te huarahi kore utu.

TE TAPIRI.

Kua kore he Tapiri mo tenei putanga. Kei te raruraru nga tohunga o era mahi.

Hei a Maehe ka puta atu ai nga waiata o Heretaunga nei,

E KORO MA I TE PO! NA KOUTOU TENEI MANAAKI.

I TE tau 1881 ka tukuna e Ngati Whakaue e toru mano eka hei Taonehipi ki te Kawanatanga, a kiia ana taua Taone ko Rotorua.

I raro i taua tuku ka riro te Pukeroa me era atu waahi hei koha kite Kawanatanga mo ake tonu atu. Whakaritea ana i taua wa me kore utu nga Turoro Maori ki te Hohipera ina whakatungia e te Kawanatanga.

Mai o tera wa ki te tau 1916 kaore rawa he utu o nga Turoro Maori e haere ana ki te Hohipera i te Sanatorium i Rotorua.

No taua tau 1916 ka riro te Hohipera i nga Hoia ka kore nga Maori e tukua atu. I hui a Ngati Whakaue a whakaotia ana me tatari kia mutu te whawhai kia Germany ka tahi ka whakara ano tenei take. Ka utu nga Maori tae atu kia Ngati Whakaue i nga tau i muri mai a mutu noa te Pakanga. I te tau 1919 ka haere te Tepiuteihana ki Poneke kia kite i te Takuta Tianara o nga Hohipera. Ko te whakahoki mai kaore e taea ko ena whakariterite, he whakariterite a ngutu, a koia nei te wa e mutu ai te aroha kia koutou. Ka hoki mai te Tepiuteihana ka ki etahi me pitihana me haere ranei ki Ingarangi. Whakaritea ana tetahi tangata kia kimi mai i nga pukapuka tawhito i te Tari o te Kawanatanga tera pea e waimarie ka kitea nga tuhituhitanga tawhito.

I waimarie, e te Etita, i kitea te Kirimina; na Tiati Penetana i haina te taha ki te Kawanatanga, a na Whititera te Waitaui a haina te taha kia Ngati Whakaue.

I muri tata mai ka whakatungia a Ta Maui Pomare hei Minita mo nga Hohipera a tana taenga mai ki te Papa i Ouru ka kokiritia taua Kirimina ki a ia.

Ka tae a Pomare ki Poneke ka tae mai te whakahau ki te Takuta o te Hohipera e tu nei i te Pukeroa kia huakina nga Kuaha o taua Hohipera kia Ngati Whakaue i runga i te kore utu, na ratau nei i tuku a Te Pukeroa me era atu rahui i te Taone o Rotorua ki te Kawanatanga.

E te Etita he ora nui tenei mo tatou i tenei whakaaro hohonu a o tatou koroua mo o ratou uri. He wa pangia nuitia tenei o tatou e te mate tinana, na reira he nui te whakawhetai ki a ia i te Waahi Ngaro mo te hoatutanga i tenei whakaaro miharo ki roto i te ngakau o tatou koroua i te wa e nui ana te whenua kia tataui.

E te Etita, he Ngati Whakaue koe me au tamariki katoa, ka pangia ana e nga mate o te Ao, tenei ra te Hohipera a o koroua i whakaritea mo tatou.

He nui te mihi mo te Minita o nga Hohipera a kia Ta Maui Pomare, ki te tangata nana i hi te Ika kua pae nei kei uta hei painga mo tatou.

TE TOA TAKITINI.

HE whakaatu tenei ka whakapukapukatia ano nga kape o *Te Toa Takitini* mai ano o Maehe, 1924, ki a Pepuere nei 1925, ara 12 nga kape me nga Tapiri hoki. He pai, he kaha te whare o waho. Ko te utu 12/- mo te pukapuka kotahi. Ko nga tangata e hiahia ana ki tetahi kape ma ratou me tuku mai te ingoa me nga moni ki Te Etita, Box 300, Hastings.

WHAKATIKA I TE NAMA O *TE TOA TAKITINI*

KAORE HE 41.

Kei te he te nama haere o nga kape o *Te Toa Takitini*. Ko te nama o Noema 1, 1923, he 28. No te perhitanga i te pepa o Tihema ka wareware te kai-perehi ki te whakanoho atu i te 29. ka waiho tonu ko te 28 kia mau ana.

No reira i whakaarohia ai kia whakatikaina te nama o te pepa i tenei putanga atu i te tau hou. Ko te nama o Tihema he 40. Ko to Hanuere, he 42. Ka kore ai he 41 kia tika ai te nama o te pepa.

TANGI MO PARATENE NGATA.

NO nga ra o Hanuere nei ka tae te ope o te Tai-hauauru ki Waioamatatini ki te tangi ki a Paratene me era atu aitua o Ngati Porou. Ko te ope nei ko Ta Maui Pomare, ko Reiri Pomare, ko Takuta te Rangihiroa, ko K. S. Wiremu, M.P., ko Kapene Piti, ko Mrs. Woodbine Johnston, Mrs. Sherratt me te tamahine, me te tama a te Ta.

Kua araitia nga tangi mo nga mate o Ngati Porou. kua hikitia katoatia mo te Hui o Maehe.

KARAHUPI MO WAIAPU.

HE tangata whakaaro nui a Paratene ki nga huarahi o te matauranga mo nga tamariki o te iwi Maori. Tera tona aroha ki ana mokopuna ki nga tamariki a Ngati Porou kua whakatinanatia hei karahipi mo ratou. Ko te moni e £850 kua takoto, a kua tapiritia mai e nga morehu o Tokomaru te £300, ka eke ai te £1150. I waiho ake hoki te moni e £350 mo te Tahua orange Minita.

Ko te Karahipi ka whangaia haeretia e Ngati Porou kia eke ai ki te £5000.

[Ka pai to mahi e Ngati Porou. Mate atu he tetekura, haere mai he tetekura. Ka pu te ruha ka hao te rangatahi. Hoea to waka taua. Ma te kaha o te ia i muri i to waka, e riro tahi atu ai pea matou ki te whai atu i a koe. Hoe atu ra ki te ora!—Etita.]

RATANA ME NGA TIAPANI.

Rotorua,

Hanuere 15th, 1925.

I TE hokinga atu o nga tangata i te hui i Ratana ki Rotorua, ka tu te hui ki Te Papa-i-Ouru, ara ki a Tamatekapua. I taua hui ka panuitia e te kai-whakahaere o te Kawenata a Ratana, nga kauwhau a Ratana i te Hui Kirihimete. Ka puta i roto i ana korero tenei kupu:—"Kua marenatia e Ratana te iwi Maori ki te iwi Tiapani, a ko te ora mo te iwi Maori kei roto i nga ringaringa o te Tiapani."

Ka whakahengia tenei kupu a Ratana e te Arawa, a takoto ana tenei motini:—

Ko Ngati Whakaue e noho atu nei i runga i to ratou marae tapu i Te Papa-i-Ouru, e whakaatu ana i to ratou piri-pono kia Kingi Hori tuarima; a, ahakoa pehea te hurihanga o nga whakaaro o etahi o nga hapu o te iwi Maori, he whakaatu tenei ki nga kai-whakahaere o te mana o to tatou Kingi, ko Ngati Whakaue ka piri-pono tonu ki te taha ki te ture me te noho pai.

He mihi hoki tenei ki te Karauna mo te pai me te tika o tana whiriwhiri i nga raruraru katoa o te iwi Maori e whakatakotoria tikatia atu ana ki tona aroaro.

E mihi ana matou. e whakawhetai ana hoki, mo enei painga katoa kua puta ki te iwi Maori.

I te wa o te pakanga nui o te ao, ka tapaea atu e matou a matou tamariki hei hapai i te mana o to tatou Kingi, hei pupuri i nga painga e ahu mai nei ki te iwi Maori i runga i nga kau-papa o te Tiriti o Waitangi.

Kei te pouri matou mo tenei takahanga a Ratana i te piri-pono o te iwi Maori. Kua hoki o matou whakaaro ki nga kupu a o matou matua i ki ai: "Kia piri-pono koutou ki a Kuini Wikitoria, a ki te maranga mai he iwi e takahi ana i te mana o te Kuini, ko koutou hei kohatu wawahi i te motu."

TE WHAKAHOKI A PITA MOKO.

"Kaore ano kia puta he kupu ma Ratana kia whakakotahitia te iwi Maori me te Tiapani, a e whakahe ana ia ki nga korero o te hui o Rotorua. I haere matou ki Tiapana ki te kauwhau i te Rongopai. No to matou taenga atu ka manaakitia matou e te Tiapani ki te manaaki whanaunga, a, i runga i nga pata-patai kitea ana he tatanga ano to te iwi Maori ki te Tiapani."

Kaore a Ratana i tuku tangata hei mangai mona ki Rotorua. Engari he tangata no Rotorua i tae mai ki te hui i Ratana, a ko ia pea taua tangata. I whakamarama a Ratana i tana hui ko nga toto o te iwi Maori raua ko te Tiapani e kotahi ana i runga i te whanaungatanga.

WHANGANUI. HE TAUTOKO I NGĀ KUPU A TE ARAWA.

No te 20 o nga ra o Hanuere ka puta enei korero i roto i nga nupepa o te motu.

“Kua tuhituhi mai etahi tangata whai-whakaaro o Hiruharama ki te pepa o Whanganui, whakaatu mai i to ratou miharo ki te kaha o Pita Moko ki te whakahe i nga korero i whakapuakina ki te hui a Te Arawa e te kai-whakahaere a Ratana. I rongo tonu ratou ki ana korero i te hui Kirihimete i Ratana, a i tuaruatia ana korero, ki te hui i Hiruharama. I kiia ko nga Maori kaore e haina i te kawenata, ka rarua ratou a te wa e tae mai ai te Tiapani ki te wawao i nga mate o te iwi Maori.

Kei te whakaatu nga tangata na ratou taua reta i haina, kei te pera hoki to ratou piri pono ki to tatou Kingi me te piri pono o Te Arawa.

Kanui te pouri o nga Maori o Whanganui mo te kotititanga o nga mahi a Ratana ki enei tu huarahi. He tokomaha tonu nga tangata e aru nei i a Ratana e tino whakahe ana ki enei whakahaere ana.”

RATANA ME TANA KAWENATA.

TE WAIPOUNAMU.

Auckland Weekly News, 29/1/25.

Ahakoia kei te kauwhau a Ratana kia kotahi te iwi Maori, no te taenga atu o tana kai-whakahaere ki te hui a Ngaitahu i Tuahiwi kite ana ia kaore i kotahi te whakaaro mo te haina i te kawenata i mauria atu nei ki reira haina ai.

Ko te kape o te kawenata he mea mau atu i Tauhiwi e M. Whitau. I roto i te kawenata e whakaingoaia ana a Whitau he apotoro whakahaere i te kawenata. Ko nga tangata hei haina ko te hunga e whakapono ana ki a Ihowa, e whakaae ana ki te whakarere i nga mahi tohunga, me nga mahi Maori, me te whakapono ki te ingoa o te Matua, o te Tama, o te Wairua Tapu, me nga anahera pono.

He nui tonu nga tangata i haina i te kawenata a Whitau, a he maha nga Hahi o te hunga i haina.

I te tuunga o tetahi Maori ki te kauwhau ka whakaatu ia i tana awangawanga ki te take o tenei haina. Nui ke atu te kaha o etahi o nga tangata kaore nei i haina, ki te takahi i nga mahi tohunga Maori, i nga mea i haina. Mehemea he mahi pooti tenei mahi a Ratana, e tino whakahe ana ia ki tenei whakahaere a Ratana.

DANNEVIRKE.

Hawke's Bay Herald, 30/1/25.

I tae atu tetahi o nga kai-whakahaere a Ratana ki nga Maori o Taniwaka, a i whai-korero taua tangata mo te haina i te kawenata me nga painga e puta ki nga tangata e haina ana.

Ko te nuinga o nga tangata kaore i whakaae ki te haina i te kore e marama o nga take mo tenei haina.

Pai ke atu ki a ratou te ata whakatakoto i nga raruraru ki te aroaro o nga kai-whakahaere o nga ture, kua whakamana mo era mahi. Noreira ka tautoko ratou i nga kupu a Te Arawa mo te piri pono ki te Kingi, ka pera me te piri pono o ratou matua i te wa e ora ana a Kuini Wikitoria.

TE HUI O HERETAUNGA.

I KARANGATIA nga tangata o Heretaunga kia huihui ki te Y.M.C.A., Hastings. i te Hatarei, Hanuere 24, 11 a.m., ko te putake kei nga korro a Ratana mo tana marenatanga i te iwi Maori ki te mana o Tiapani.

Ko te motini tenei i paahiatia e taua hui:—

“Kua huihui nga morehu o Heretaunga i tenei te 24 o nga ra o Hanuere ki te whiriwhiri i to ratou whakaaro mo nga korero o te Hui Kirihimete i Ratana i puta ai nga korero mo te Tiapani, a notemea he take nui rawa tenei, kua karangatia e tenei hui te Tairawhiti kia hui mai ki te Y.M.C.A. i Hehitingi i te Hatarei te 31 o nga ra o Hanuere nei i te 10 o nga haora i te ata, ki reira whakaputa ai te kupu a te Tai-rawhiti. He tono hoki tenei ki nga Kai-whakahaere a Ratana kia kaua e whakahaeretia te haina i te kawenata, kia mutu ra no taua hui.”

Heoi ano.—Na nga Morehu o Heretaunga.

No te Hatarei, Hanuere 31, ka hui ano. Nga morehu i tae mai: Taniwaka, Porangahau, Waipawa, Patangata, Te Hauke, Pakipaki, Korongata, Waimarama, Waipatu, Matahiwi, Kohupatiki, Omahu, Waiohiki, Moteo, Petane, Tangoio, me Te Haroto. Kaore o Wairarapa, Mohaka, Wairoa, Whakaki, me Turanga i tae mai. He nui nga korero whakamarama. Ko te motini i paahitia e te hui koia tenei:—“Mehemea nga kupu a Ratana mo te marena i te Iwi Maori ki te Tiapani he mea naana kia mahue te piri pono o te Iwi Maori ki te karauna o Ingarangi, he whakaatu tuturu tenei na Ngati Kahungungu ki Heretaunga nei kei te mau tonu to ratou piri pono ki te Kingi.”

P. H. Tomoana,

Tiutana o te Hui, 31/1/25.

MATE WHAKARORI TAMARIKI.

(INFANTILE PARALYSIS.)

KO tenei mate he mate rere e pa ana ki nga hunga tamariki engari e pa takitahi ana ki nga pakeke.

Nga Tohu.—Te timatanga he tangi tangi, he pukuriri, he hiamoe; apiti atu ki te ngahoahoa o te mahunga, te ruaki, te kirika me te ngaupuku tae atu ki te mate tikotiko. I muri i enei tohu tuatahi, ka roria nga uaua o nga ringa me nga waewae penei me te rori i te kainga karaka mata kaore i taona. Ki te kitea enei tohu, tikina te takuta.

Te Huarahi o te Mate.—Ma te tangata tonu e kawe te mate ki tetahi a ko te huarahi e uru ai te purapura o te mate, ko te waha me te ihu ara ma te kai me te whakaea. Ko te hupe o te ihu ko te huare o te mare o te waha, me te paru o te turoro, kei reira nga purapura o te mate nei a ko enei mea me patu ki te rongoa, me tahu ki te ahi me tanu ranei ki te whenua.

Te Arai.—Kaua nga tamariki e huihui a kaua e tukuna kia uru ki roto i nga whare e pangia ana e te mate, ahakoa he aha. Kaua nga tamariki e kihia, e hongia ranei e nga whanaunga. Me wehe te ipu inu a tena tamaiti a tena tamaiti tae atu ki nga pereti kai me era mea.

Me mau potae nui nga tamariki i waho o te whare kei paoa te mahunga, te kohamo ranei e te ra.

Me wehe motuhake nga tamariki e pangia ana e te mate engari te mea tika, he tuku ki te hohipera.

I te oranga o te tamaiti, me whakaatu ki te Kai-tirotiro o te Tari o te Ora kia rongoatia te whare.

Ko nga kaitiaki turoro, nga mea ranei i uru atu ki te ruma o te turoro, me tupato kia ratou. Me whakakarekare o ratou korokoro ki te rongoa. Ko te rongoa pai he kapu wai ahua mahana. whakahanumi ai ki te hawhe ti-punu tote me etahi matura torutoru rawa o te "Condy's Fluid" kia ahua puwhero iti nei te wai. Ko te "Condy's Fluid" kei nga toa me nga kemihia.

Ko te rongoa nei me riringi ki te kapu o te ringa a ka ngo-ngo ake ma te ihu a ka tuba mai ma te waha. Ka mutu, ka whakakarekare te korokoro. Ko tenei whakahaere ka taea e nga tamariki ahua pakeke tae atu ki nga pakeke.

Nga Kaunihera me nga Komiti Marae.—Me whakahau e nga Kaunihera tae atu ki a ratou Komiti Marae kia whakapaingia nga marae katoa. Ko nga otaota me tahu ki te ahi, ko nga toenga kai me era ahua mea me tanu, ko nga whare me horoi a roto. Me tino patu nga mea haunga kei tipu te rango a ka riro ma ratou e kawe te purapura o te mate ki runga ki nga kai. Ko nga kai, me mea he arai kia kore ai te rango e eke ki runga. Ko nga paru tangata, kaua e waiho rauroha noaiho. Kaua e tuhatuha i te marae i roto ranei i nga whare. Ko nga whare hui, me horoi ki te rongoa.

Ko nga huihuinga tangata mo nga take Maori, me hiki kia watea rawa te mate nei. Ko nga uhunga tupapaku, waiho kia watea nga raruraru. Ko nga tupapaku, kia tere te nehu a kaua e waiho hei take huihuinga i roto i enei ra. Kaua nga tamariki e tukuna ki nga pikitia me nga ngahau o ro whare.

He oi e te iwi nga whakamarama a te Tari o te Ora. Awhinatia mai kia rere ai taua te iwi Maori i te kaha runga o te Kupenga a Tara-mai-nuku.

Na ta koutou mokai.

—Na TE RANGI HIROA, M.D., D.S.O.

E TE IWI I ROTO I TE ROHE O TAMATEA MAORI KAUNIHERA.

He whakahau atu tenei kia whakatutukitia e koutou enei tohutohu katoa. Kia tere te "ripoata" mai ki o koutou Komiti Marae, ki te Tiamana tonu ranei o te Kaunihera ina kite koutou i enei ahuatanga kia tere ai te tuku atu i nga manaakitanga e taea ana mo koutou.

Heoi. kia marama, kia kaha, kia manawanui.

Na P. H. TOMOANA, Chairman.

W. K. WINIATA, Cr.

W. H. NIKERA, Cr.

POHE HEMI, Cr.

AKONGA MOHI, Cr.

KATENE PUKERUA, Cr.